
CUMHURİYET'İN 100. YILINDA TÜRK TİYATROSU VE METİN AND PANELİ Turkish Theater and Metin And Panel on the 100th Anniversary of the Republic

Pınar Ekinci *

2008 yılında aramızdan ayrılan Prof. Dr. Metin And, kuruluşundan itibaren Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF), Tiyatro Bölümü'nde otuz yıldan uzun bir süre ders verdi. 1969 yılında “Meşrutiyet Çağı Siyasal, Hukuksal ve Toplumsal Düzeninin Türk Tiyatrosuna Etkisi” başlıklı teziyle doktor, 1975 yılında “Osmanlı Tiyatrosu” başlıklı teziyle doçent, 1980 yılında ise “Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu” adlı takdim teziyle profesör oldu. Boğaziçi ve Bilkent Üniversitelerinde üçer yıl Kültür Tarihi dersleri verdi. Ölümüne kadar tiyatro, bale, dans, halkbilim, illüzyon, gölge oyunu sanatlarındaki birikim ve yapıtlarıyla zengin kültür tarihimizin aydınlanmasına çaba gösterdi.

Türkiye'de tiyatro bilimini bir disiplin olarak Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde kuran kadronun en üretken üyelerinden Prof. Dr. Metin And'ı bir dizi etkinlikle anmak, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı'na yakışan bir adımdı. “Metin And'ı Anma Günleri” kapsamında Arşivciler Platformu'nun organizasyonuyla önce 29 Eylül 2023 günü eski Alman Kültür Merkezi olan şimdiki adıyla Goethe Institut Ankara'da, Metin And'ın kızı Esra And'ın babasının arşivini düzenleme sürecini izledik. Bazıları yabancı dillerde olmak üzere 60'a yakın kitap, 1.500 kadar bilimsel inceleme, tanıtım ve eleştiri yazısı kaleme alan bu değerli Cumhuriyet aydınının arkasından bıraktığı dev kültürel mirası sahiplenerek düzenlemek ve onu etkin biçimde koruma altına almak konusunda kızı Esra And örnek bir tutum sergilemiştir.

Cin Ali Müzesi ise 30 Eylül Cumartesi günü anma etkinliklerine ev sahipliği yapmış ve Metin And'ın çevresindeki çok önemli kişileri o gün için bir araya getirmiş, arka arkaya sunulan söyleşilerle bir bilim insanının portresinin aydınlanmasına vesile olmuştur. İlk oturumda Metin And kitaplarının editörü Sabri Koz, yayımlanmış ancak piyasada tükenmiş kitaplarının yeniden basımı olduğu kadar yayıma hazır kitaplarının da basım serüvenini anlattı. Turan Tanyer, Metin And'ın yaşadığı yıllarda Ankara'nın kültürel panoraması içindeki yerini, Prof. Dr. Ayşegül Yüksel ise önce hocası sonra da iş arkadaşı olarak Metin And'ın öncü ve yaratıcı kişiliğini vurguladı. Cin Ali Müzesi'nde 1 Ekim Pazar günü ise Metin And'ın *Oyun ve Bugü* adlı kitabından yararlanılarak oluşturulan Mangala Oyunu Turnuvası gerçekleştirildi. Bu oyunu ulusal ve evrensel düzeyde yeniden yapılandıran, tanıtan ve bu süreci de belgeselleştiren Serkan ve Serdar Ceyhan kardeşleri de burada tanışmış olduk.

*Yarı Zamanlı Öğretim Görevlisi. ODTÜ Türk Dili Bölümü. Part-time Lecturer. METU Turkish Language Department. sishyphe@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1552-669X

“Metin And’ı Anma Günleri”nin ikinci bölümü 21 Ekim 2023 günü 15. Ethos Uluslararası Ankara Tiyatro Festivali kapsamında Çankaya Belediyesi ev sahipliğinde Yılmaz Güney Salonu’nda bir panel olarak gerçekleşti. Panelde Muzaffer Evcî yöneticiliğinde sırasıyla Prof. Dr. Nurhan Tekerek, Sevgi Türkay, Sıtkı Tekmen, Aleyna Demir ve Esra And konuşmacı olarak yer aldılar.

15. ETHOS Ankara Uluslararası Tiyatro Festivali kapsamında 21 Ekim 2023 günü Çankaya Belediyesi Yılmaz Güney Sahnesi’nde (soldan sağa) Muzaffer Evcî kolaylaştırıcılığında Prof. Dr. Nurhan Tekerek, Sevgi Türkay, Sıtkı Tekmen , Aleyna Demir ve Esra And tarafından gerçekleştirilen “Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Tiyatrosu ve Metin And” konulu panel

Muzaffer Evcî, 1990’lı yılların ortasında Metin And ile bir belgeselin hazırlığı sürecinde tanışmasının onu bambaşka yerlere sürüklediğini anlattı. And’ın bir tür “Avcı Hoca” olarak kendisini bale ve dans alanına özendirerek yönelttiğini ve Evcî’nin birden kendini Türkiye’de dans tarihi ile çalışmalarını yürütürken bulduğunu dile getirdi. Evcî, And’ın yönlendirmesiyle *Sahnedeki Tutku* belgeselini TRT’de hazırladığını, Türkiye’de modern dans sanatına emek verenleri buluşturduğu *Dans Daima* kitabının ve Türk Devlet Balesi’nin kurucusu Dame Ninette de Valois’nın *Step by Step* adlı eserinin çevirisi olan *Adım Adım* adlı kitabın editörlüğünü ve yayıncılığını yine Metin And teşvikiyle üstlendiği aktardı.

Prof. Dr. Nurhan Tekerek, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde 1981’de mezun olduğu Tiyatro Kürsüsü’ndeki hocasıyla saygı ve sevgiye dayalı duygusal bağını anlattı. 1992 yılında akademik hayata atıldığında hocasının akademik izini takip ettiğini, kendisinde birçok renkli iz bıraktığını vurguladı. Metin And’ın derslerinde durmaksızın sigara içerek uzun uzun yaptığı gezileri, seyrettiği oyunları anlattığını, “Hocam bize Geleneksel Türk Tiyatrosu anlatmayacak mısınız?” dediklerinde “Onun kitabını yazdım ben, okuyun, oradan öğrenin!” dediğini söyledi. 20’li yaşlarda “geçmişin geleceği nasıl aydınlatıldığı”nın farkında olmadığını belirten Tekerek, Metin And’ın kitaplarının ve çalışmalarının bu farkındalığı sağladığını belirtti.

Tekerek, Metin And'ın savunduğu tiyatronun -sadece- bir edebi metin olmadığını, oyuncu ve seyirci arasında gelişen dinamik etkileşimle var olduğu fikrinin ve tiyatronun bir gösteri-eylem sanatı olduğunun altını çizdi. Tekerek'e göre And, dayatılan Batı tarzı tiyatro yerine kendi köklerimizden hareketle estetik, özgün ve harekete dayalı bir tiyatro yaratılabileceğini tüm akademik çalışmaları ile bizlere göstermiştir. Tiyatromuz yerelleşerek özgünleşmeli ve kendi tavrını koruyup geliştirerek evrenselleşmelidir.

Hocası Metin And'ın ölümü sonrası yazdığı açık mektubun duygusal bir bölümünü dinleyicilere okuyan Tekerek, özellikle tiyatro ve halkbilim disiplinlerine değer veren nesillerin yetiştirilmesi gerekliliğini vurgulayarak konuşmasını bitirdi.

DTCF Tiyatro Kürsüsü, ikinci kuşak mezunlarından Metin And'ın öğrencisi Sevgi Türkay, ilk kuşak öğrencilerinin Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'ne bağlı olduğunu, bağımsız bir bölüm olarak ilk zamanlarda yaşadıkları zorlukları anlattı. Prof. Dr. Melahat Özgü'nün bölümü kurarken Özdemir Nutku, Sevda Şener ve Metin And'ın da katılımıyla oluşan bir ekiple eşsiz çalışmalar yürütüldüğünü vurguladı.

Panelden...

Sevgi Türkay, hocasının derste okuduğu Tebrizli şair Mirza Fetali Ahundov'un "Sen, menden el çek, öz şe'rinle hislerimi perişan etme!" dizesindeki "el çek" sözcüğünün anlamını açıklamasından yola çıkarak

kendisinin köken ve yeteneklerini anlayarak Azerbaycan Türk Tiyatrosu üzerine çalışmaya teşvik ettiğini belirtti. Bu nedenle yine hocasının yönlendirmesi ile İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nun yanına giderek Kiril Alfabesini öğrendiğini ve Azerbaycan-Tebriz Türk Tiyatro sahasındaki çalışmalarını tezine aktardığını anlattı. 1970'li yılların başında bu çalışmaların hayli zor fiziki koşullar altında olmasına ve bundan kendisinin şikâyet etmesine aldırış etmeyen Metin And sayesinde "Azerbaycan Türk Tiyatrosu'nda Oyuncu Kadınlar" adlı tezini verdiğini anlattı. Hocasının ısrarlı ve yerinde tutumuyla bir süre sonra Ankara Devlet Konservatuarı'nda ondan Türk Tiyatro Tarihi derslerinin yürütücülüğünü aldığını, bu dersleri daha sonra Bilkent ve Konya Selçuk Üniversiteleri'nde yıllarca devam ettirdiğini söyledi.

Metin And'ın öğrencilerinden senarist ve eğitimci Sıtkı Tekmen, Türk Tiyatrosu'nun bugünkü hoş olmayan durumunu vurguladı. Hocasından altı yıl ders aldığını, onun yaz-kış, içeride ve dışarıda hiç üşümediğini, çok sigara içtiğini, kendisi gibi çok sigara içen Turgut Özakman ile paylaştığı odasının duman altı olduğunu söyledi. Metin And, dakik, disiplinli ve hep güler yüzlüydü. Dersleri arşiv niteliğinde idi ve yazdığı kitaplar gerçekte neyin olduğunu neyin olmadığını ortaya koyan bilimsel ölçütler içerisindedi.

Tekmen'e göre Metin And, Türkiye'nin en büyük sihirbazı idi. Çocuk gibi muzipti. Derste sihirbazlık numaralarını göstermekten çekinmezdi. Örneğin 40 tane iğneyi ağzına alıp, çiğneyip sonra onları ipe dizili olarak ağzından çıkarırdı. Bir gösteride gazeteyi Tekmen'in gözünün önünde parça parça yapar sonra tek bir hareketle gazeteyi bütün olarak öğrencisine gösterir. Sıtkı Tekmen, bunu nasıl yaptığını sorduğunda ona şöyle der And: "Sır tutabilir misin?" Tekmen: "Tutarım" der. Metin And: "Ben de tutarım" diye esprili bir yanıt verir.

Tekmen, And'ın Türk Tiyatrosu'nun gelişiminden mutsuz olduğunu vurguladı. And'a göre Türk Tiyatrosu "Kimliğini bulamadı, yaratıcılığını yok etti, evrensel boyuta hiç yaklaşmadı." And'ın tiyatro sanatında ulaşmak istediği üst düzeyin sözsüz tiyatro olduğunu, bunu da tiyatroyu bir fiil yaşayan oyuncunun seyirciyle etkileşimi ile yaratması gerektiğini anlattı. And'a göre ideal tiyatro sözsüz olmalı, baleye ya da mime yaklaşan bir anlayışla yoğunlmalıydı. Sofokles'in, Moliere'in, Shakespeare'in hep tiyatronun mutfağında oyuncu, yönetmen olarak çalışarak ürettiklerini bizde de Teodor Kasap'ın böyle biri olduğunu anlattı. And'a göre Devlet Tiyatroları modeli kısırlaşmıştır. Memurlaşan, yaratıcılığı ölen, yazar tiyatrosunu kökleştiren bir anlayış Türk Tiyatrosu'nu da hapsedmiştir. Bunda adeta Oidipus tanrısı gibi addedilen Muhsin Ertuğrul'un eleştirilemez, tutucu tavrını hedef alan Metin And, İsmail Hakkı Baltacıoğlu çalışmalarının örnek alınmasını işaret etmiştir.

Atatürk Üniversitesi'nde Metin And hakkında yüksek lisans çalışması yürüten Aleyna Demir, kendisinden önce konuşanlara Metin And'ı bizzat tanıdıkları için imrendiğini, gençlerin bu büyük bilim insanını bizzat tanımak için fırsat bulamadığını belirterek konuşmasına başladı. Kendisinin öğrenciliği boyunca yaptığı tiyatro kulübü çalışmaları sırasında tanıştığı Metin And'ın Geleneksel Türk Tiyatrosu ile ilgili kitaplarının yolunu aydınlattığını ve yüksek lisans tezi olarak Metin And'ı ve eserlerini çalışmaya başladığını vurguladı. Talat Sait Halman'ın "Bir Rönesans Adamı" olarak nitelendirdiği Metin And'ın pek çok farklı disiplini çalışıp bunlardan bir sentez yaratabildiğini vurguladı. Gençler tarafından Metin And'ın Türk kültürünü bütüncül bir yaklaşımla ve farklı dillerdeki yayınlarıyla tanıtmış biri olarak son yıllarda yeniden keşfedildiğini ve onun özgün eserlerinin yol açıcılığında genç araştırmacıların kendi özgün renklerini bulmaya çalıştıklarını anlattı.

Son konuşmacı olan Esra And ise babası Metin And'ı bir akademisyen ve kültür insanı olarak ölümünden sonra devraldığı kültürel mirasla yeniden tanımaya başladığını vurgulayarak söze başladı. Kendi çalışma alanının finans olduğunu belirten Esra And, babasının ölümünün ardından iki yıl boyunca birbirine karışmış bir tozlu belge, kitap, koleksiyon yığını olarak bulduğu baba evini toparlamaya çalıştığını, küçücük bir kâğıt parçasının bile anlamlı bir bütünün parçası olma ihtimali nedeniyle titizlik gösterdiğini ve bunun kendisine ağır bir sorumluluk yüklediğini anlattı. Çünkü bu mirasın kişisel bir aktarım olmadığını Türk kültürünün evrensel bir mirası olduğu sorumluluğu taşıdığına bilinciyle davranılması gerektiğini vurguladı. Metin And'ın eski kitaplarının yeniden baskısının yapılmasının yanında, Yapı Kredi Yayınları editörü Sabri Koz ile birlikte yayıma hazırlanan yeni kitaplar hakkında bilgiler de verdi. Akademisyenlerin, genç araştırmacıların, kültürel bellek konusunda duyarlı herkesin geçmişe sahip çıkarak geleceği aydınlatmasının görevi olduğunu hatırlattı.

Yukarıda sözü edilen tüm etkinliklerin organizasyonunda görev alan Arşivciler Platformu'na öncülük eden Muzaffer Evcı, İhsan Akşehirli ve Savaş Ferhat etkinlikler için büyük emek vermişlerdir. Kültüre ve arşivciliğe ait her değer için çaba gösteren bu duyarlı kişileri de anmadan geçmemek gerekir.

Sonuç olarak, Metin And, Türk Dil Kurumu Bilim Ödülü (1970), Türkiye İş Bankası Bilimsel Araştırma Ödülü (1980), Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü (1983), Fransız Devleti'nin 'Officier de l'ordre des Arts et des Letres' Nişanı (1985), İtalya Cumhurbaşkanlığı Şövalyelik Nişanı (1991), Türkiye Bilimler Akademisi Hizmet Ödülü (1998) gibi ödül ve nişanlar alan bir Cumhuriyet aydını olarak yakınları, öğrencileri, akademisyenler ve ilgililerce Cumhuriyet'in 100. Yılı'na yakışır biçimde anıldı.

